

Taina Hämäläinen
Anne Danielsson

Lukutaidon edistymisen seuranta

1. luokalla – auttaako tiivis edistymisen seuranta tukitoimien suunnittelussa?

Perusopetuslakiuudistuksen keskeisenä tavoitteena on vahvistaa oppilaan oikeutta saada oppimisen ja koulunkäynnin tukea riittävän varhain ja joustavasti opetuksen yhteydessä. Tavoitteena on myös lisätä tuen suunnitelmallisuutta ja tehostaa nykyisin käytössä olevia tukitoimia. Oppilaalle, joka tarvitsee yleistä tukea jatkuvampaa, vahvempaa ja yksilöllisempää tukea, annetaan tehostettua tukea. Tehostettua tukea annetaan oppilaalle laaditun kirjallisen oppimissuunnitelman mukaan. Tehostetun tuen aikana oppilaan oppimista tulee seurata ja arvioida säännöllisesti (perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet). Tässä artikkelissa esitellään, miten lukemaan opettelu tukemisen vaikutavuutta voidaan tehostetun tuen aikana seurata ja arvioida nopeasti, helposti ja luotettavasti.

Asiasanat: tehostettu tuki, lukemaan opettaminen, edistymisen seuranta

TAUSTAA

Tämä kokeilu on toteutettu Muijalan koulussa Lohjalla. Koulun toiminta on orga-

nisoitu tiimiperiaatteen mukaan: opettajatiimit kokoontuvat kerran viikossa suunnittelemaan ja arvioimaan omaa toimintaansa. Pienten tiimissä (esiopetus – 2. lk.) olemme laatineet esi- ja alkuopetuksen yhteistä jatkumoa kielellisten taitojen tukemiseksi. Kielellisten taitojen jatkumon lisäksi aloimme kehittää myös lukemaan oppimisen edistymisen seurannan välinettä. Tavoitteena oli kehittää sellainen menetelmä, jonka avulla kaikkien oppilaiden edistymistä voidaan seurata ja jota olisi nopea ja helppo käyttää. Halusimme saada varmistettua lyhyin aikavälein, että valitsemamme tukimuodot edistävät oppilaiden lukutaidon kehittymistä. Kehittämistoiminnan hyödylliseksi lähtökohdaksi löysimme Yhdysvalloissa käytössä olevan RTI-mallin (Response to Intervention). Tämän mallin yksi keskeinen elementti on juuri tiivis edistymisen seuranta.

RTI-malli (www.rtinetwork.org) on moniportainen malli (yleensä 3–5), ja sen tavoitteena on vaikeuksien varhainen havaitseminen ja sopivien tukimuotojen järjestäminen oppilaille, joilla on tuentarvetta oppimisessa tai käyttäytymisessä. RTI-prosessin pohjana on laadukas pe-

rusopetus ja koko ikäluokan seulonnat. Tukimuodot valitaan kulloisenkin tuen tarpeen perusteella, ja tuen vahvistaminen tai vähentäminen perustuu siis lapsen oppimisen edistymiseen. Jotta tukitoimien kohdentaminen voi perustua ajantasaiseen tietoon, oppilaiden edistymistä seurataan tarkasti ja usein.

EDISTYMISEN SEURANNAN VÄLINE

Edistymisen seuranta RTI-mallissa

RTI-mallissa opettajat etsivät seulontako-
keella ne oppilaat, joiden lukutaidon suju-
vuus ja tarkkuus ovat alle ikätason. Taito-
jen perusteella suunnitellaan pienryhmiä

oppilaille, joilla on samanlaisia ongelmia
lukemisessa. Lukemisen edistymisen seu-
rannan tavoitteena on arvioida oppilaan
edistymistä ja valitun tukitoimen vaikut-
tavuutta. Molemmat edellyttävät tiheää
taitojen mittaamista. RTI-mallissa edisty-
mistä seurataan yleensä viikoittain (kaksi
kertaa viikossa – joka toinen viikko). Edis-
tymisen seurannan väline on tavallisesti
lyhyt, opetettavaan asiaan liittyvä tehtävä,
joka pohjautuu luokka-asteen opetussuun-
nitelman tavoitteisiin. Edistymisen seu-
rannan välineessä on aina useita rinnak-
kaisia versioita. Tämä varmistaa sen, että
oppilas ei opi tehtävää ulkoa. Tutkimusten
mukaan tällainen seuranta kuvaa herkästi
oppilaan edistymistä (Deno, 2003; Fuchs,

Taulukko 1. Esimerkki edistymisen seurannan lukukokeen opettajan versiosta

opettajan paperi		
Oppilaan nimi: _____		PVM: _____
seula		
e	k	p
r	l	a
t	ö	s
y	ä	d
u	v	
i	h	
o	n	/20
j	m	
UI	naak-ka	lam-mik-ko
ON	kais-la	mol-la-mai-ja
SE	kart-ta	vie-rek-käin
MAA	Rai-ja	E-ve-lii-na
SOI	tu-li	kyy-nel
E-MO	tul-li	hiih-tä-jä
RI-SU	viu-lu	pat-te-ri
sa-la-ma	tuu-li	turs-ka
maa-li	syöt-tää	tam-bu-rii-ni
va-ris	paah-de	fä-kii-ri
lin-tu	pai-ta	gril-li
lai-va	puu-ro	tof-fee
leh-ti	nuot-ta	tau-lu-te-le-vi-si-o
lum-me	suk-ke-las-ti	
seis	ku-nin-gas	
as-tu-a	ui-mas-sa	/50
aal-lot	mark-ki-nat	
ei-len		
run-ko		
pur-jeet		yhteensä /70

Deno & Mirkin, 1984; Good & Jefferson, 1988). Lukemisen sujuvuuden edistymisen seurantaan soveltuu lyhyt, nopeasti toteutettava lukutehtävä. Oppilas lukee oman ikäluokkansa tasoista tekstiä esimerkiksi yhden minuutin ajan. Kolmen lukukerran jälkeen saadaan selville oppilaan lähtötaso. Lukukerrat voidaan lukea samalla kertaa tai eri viikoilla. Kahdeksan peräkkäisen viikoittaisen lukukerran jälkeen voidaan hahmottaa oppilaan luontaista edistymistä kuvaava linja. Tämän avulla voidaan arvioida, saavuttaako oppilas ikätasoisien lukutaidon ensimmäisen luokan kevääseen mennessä. Jos näyttää, että eteneminen ei ole riittävää, tehostetaan opetusta.

Lukemisen edistymisen seurantavälineen kehittäminen Lohjalla

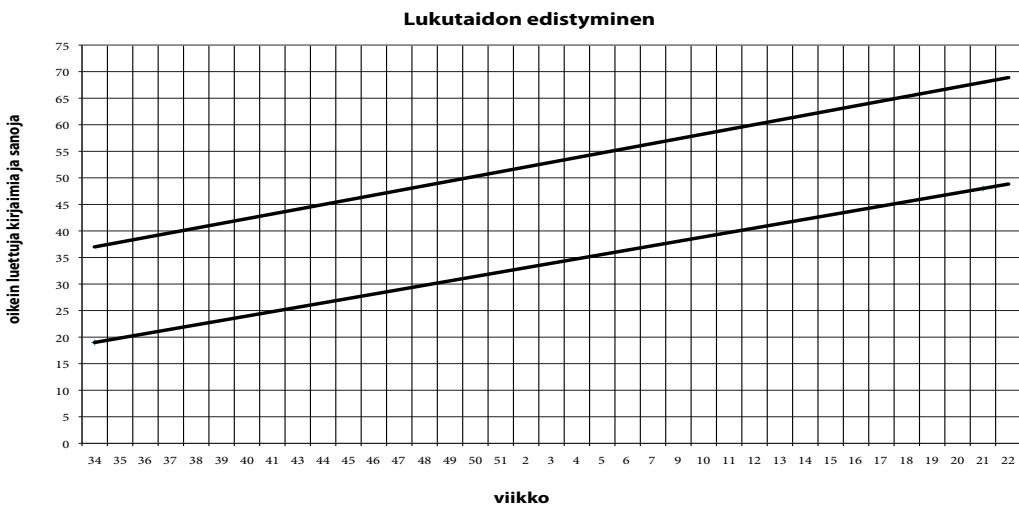
Laadimme RTI-mallin mukaisesti edistymisen seurannan välineen ensimmäisen luokan tavoitteiden pohjalta. Lukukoe sisältää 20 kirjainta ja 50 vaikeutuvaa tavua ja sanaa. Tavujen ja sanojen sisältämät kir-

jaimet noudattavat aapisen kirjainten opetusjärjestystä.

Kaikkia oppilaita varten on lukukokeesta seulaversio, jota käytetään 3–5 kertaa vuodessa. Lisäksi seulaversioon on 7 rinnakkaisversiota, joiden avulla seurataan tukea tarvitsevien oppilaiden lukutaidon edistymistä viikoittain. Oppilaalle lukukoe on yksi tehtävä lukuryhmän muiden tehtävien rinnalla.

Lukukoetehtävässä oppilas nimeää kaikki tuntemansa kirjaimet ja lukee ne tavut ja sanat, jotka hän osaa lukea annetussa ajassa (1 min 15 sek). Jokaisesta oikein nimetystä kirjaimesta ja oikein luetusta tavusta tai sanasta oppilas saa yhden pisteen. Näin lukukokeen maksimipistemäärä on 70. Niille oppilaille, jotka ehtivät lukea kaikki sanat ennen kuin aika loppuu, lasketaan lopullinen pistemäärä jakamalla käytetty aika oikein luetuilla sanoilla ja kertomalla 60:llä.

Jotta saimme käyttöömmme oman koulun ensimmäisen luokan oppilaita suuremman vertailupohjan, osallistuivat Loh-

Kuvio 1. Lukutaidon edistymisen seurannan kaavio. Vaaka-akselilla on viikon numero ja pystyakselilla annetussa ajassa oikein luettujen kirjainten ja sanojen määrä. Kahden mustan viivan väliin jää noin. 50 % oppilaista.

jan Kelpo-kehittämistoiminnan pilottikoulujen kaikki ensimmäisen luokan oppilaat seulaversioiden lukemiseen. Näin saimme 150–200 oppilaan lukutulokset vertailupohjaksi. Tulokset ja raja-arvot eivät ole vielä yleistettävissä, mutta ne ovat suuntaa antavia. Seurattaviksi valitsimme oppilaat, jotka sijoittuivat heikoimpaan taitoneljänneeseen. Keskitasoisesti tehtävistä selvisi 50 prosenttia oppilaista, ja loppu neljännes oli keskitasoa nopeampia lukijoita (kuvio 1). Heikoimman neljänneksen valinnalla halusimme varmistaa, että mahdollisimman suuri joukko avuntarvitsijoita pääsee tuen piiriin. Mikäli oppilaan edistyminen näytti riittävältä, viikoittainen edistymisen seuranta lopetettiin.

Maaliskuussa edistymisen seurannan tuloksia verrattiin ALLU-testin 3A- ja 3B-version tuloksiin. Vertasimme, sijoittuivatko ALLUsta tasot 4–6 saaneet oppilaat edistymisen seurannan välineessä keskitason lukijoihin. Pääosin ALLUn tulokset vastasivat melko hyvin edistymisen seurannan pisterajoja. Edistymisen seurannan lukukokeessa ja ALLUn 3A- ja 3B-osioissa oppilaalta edellytetään hieman erilaista lukemista, joten tämä saattaa osin selittää sitä, että joku oppilas saattoi saada ALLUsta tason 4 ja edistymisen seurannan lukukokeessa hän jäi alimpaan neljänneeseen tai päinvastoin. Enemmän oli sellaisia oppilaita, jotka saivat ALLUsta tason 7 ja lukemisen seurannan mukaan he olivat 50 %:n sisällä.

KOKEMUKSIA

Lukutaidon edistyminen lukuvuonna 2009–2010

Elokuussa 2009 Muijalan koulun ensimmäisen luokan aloitti 24 oppilasta. Kaikille oppilaille tehtiin lukiseula. Lukiseulaan vaihdettiin entisen kirjaintuntemusosion

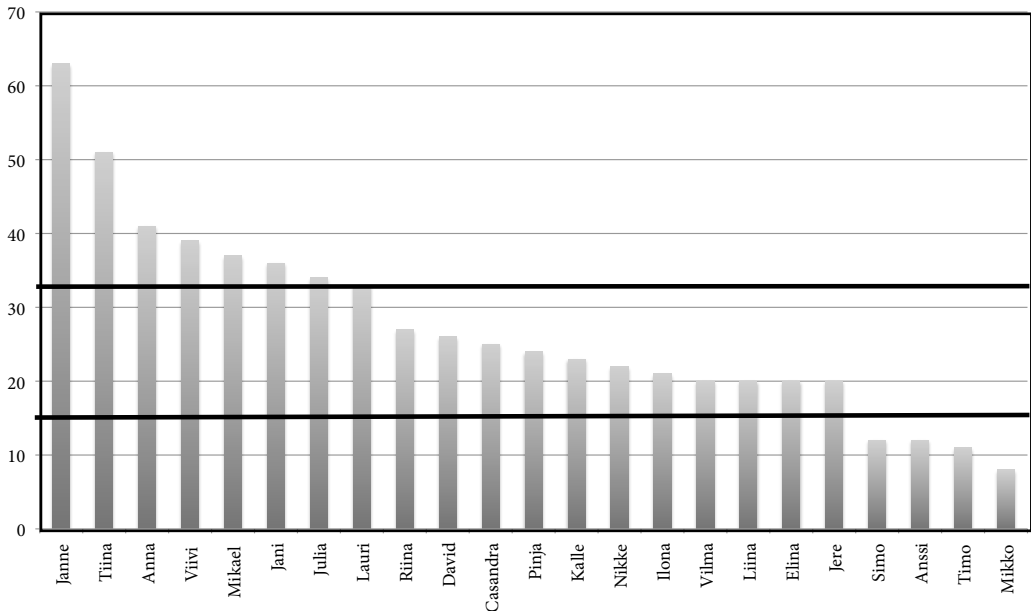
tilalle lukemisen edistymisen seurannan ”seulaversio”. Seulaversion avulla kartoitin oppilaiden kirjaintuntemuksen ja lukutaidon. Edistymisen seurannan lukukokeen perusteella (kuvio 2) oppilaat jaettiin jakotuntien ryhmiin siten, että A-ryhmän muodostivat sellaiset oppilaat, jotka eivät osanneet lainkaan lukea, ja B-ryhmän muodostivat oppilaat, jotka osasivat lukea vähintäänkin helppoja sanoja. Nämä ryhmät jaettiin vielä puoliksi siten, että A-ryhmän oppilaita opettivat luokanopettaja ja erityisopettaja ja B-ryhmän oppilaita luokanopettaja ja avustaja yhdessä. Näin saimme neljä pientä lukuryhmää. Erityisopettajan pitämään lukuryhmään valittiin oppilaat, jotka tunsivat alle 16 kirjainta ja joilla oli vaikeuksia lukiseulan muissakin osioissa. Alla olevassa kuviossa ovat elokuun lukukokeen tulokset.

Koko ikäluokan edistymistä seurattiin elokuussa, marraskuussa, tammikuussa, maaliskuussa ja toukokuussa. Seulan tekemiseen meni kaikilta opettajilta vajaa oppitunti. Näin saatiin ajantasaista tietoa lukutaidon kehittymisestä ja pystyttiin tiimikokouksissa arvioimaan, olivatko oppilaat oikeissa lukuryhmissä.

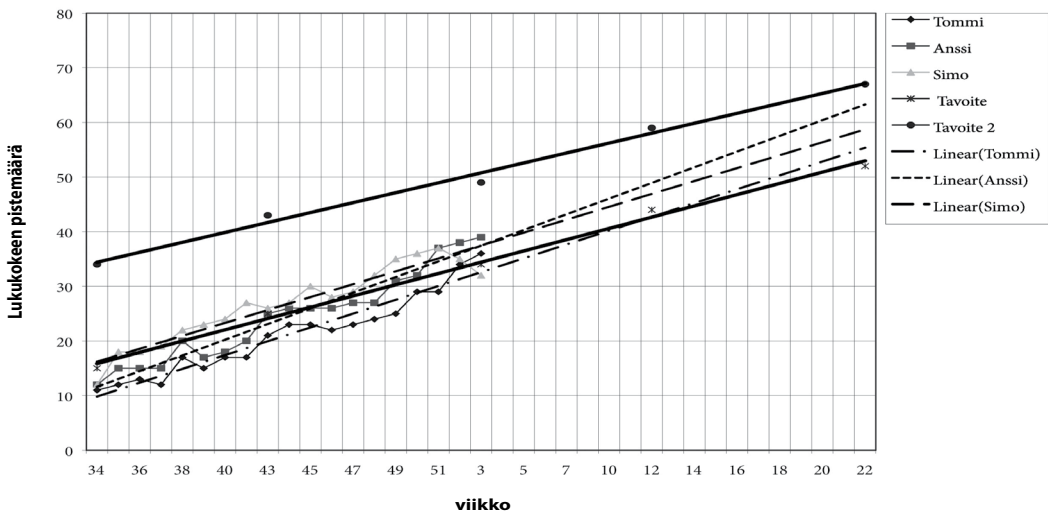
Erityisopettajan ryhmään tuli neljä oppilasta: Mikko, Tommi, Simo ja Anssi. Näiden oppilaiden lukutaidon edistymistä seurattiin viikoittain. Lukuryhmätunteja oli kolme viikossa. Uusi kirjain ja aapisen tarina käytiin läpi luokanopettajan pitämällä koko luokan tunnilla. Erityisopettajan pitämän lukuryhmän tunneilla oli oma ohjelma. Lukemista harjoiteltiin kirjain-tarinalla, saduttamiseen pohjautuvalla lukuharjoittelulla, Ekapelillä ja tavudrillien sekä kirjoitusharjoitusten avulla.

Tammikuussa näytti siltä, että neljästä oppilaastani kolme saavuttaisi käytössä olleella opetusmenetelmällä ikätasoisien lukutaidon kevääseen mennessä (kuvio 3).

vko 33

Kuvio 2. Koko luokan tulokset elokuussa 2009. Noin 50 % lohjalaisista oppilaista asettuu kahden vaakaviivan väliin. Alimman viivan alle jäävät oppilaat valitaan erityisopettajan pitämään lukuryhmään.

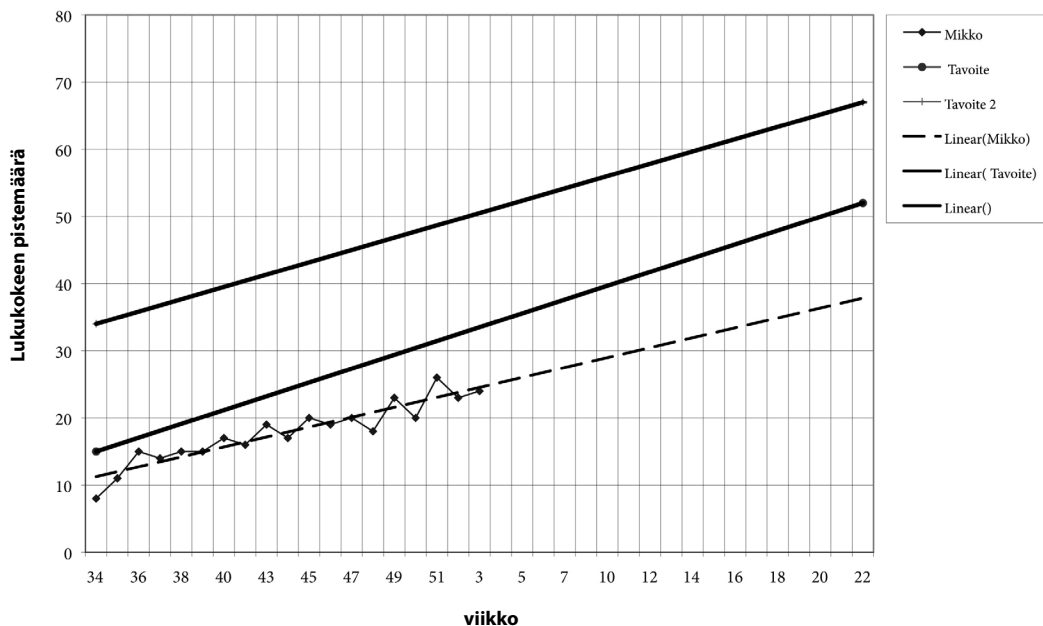

Mikko. Mikon lukutaito ei edistynyt odotetulla tavalla (kuvio 4). Huoltajien kanssa pohdittiin luokan kertausta, mutta päädyttiin kuitenkin ensin tehostamaan lukemaan opetusta. Tarkemman osaamiskartoituksen (pedagogisen arvion) jälkeen sovittiin, että avustaja luettaa Mikkoa päivittäin erityisopettajan antamien ohjeiden ja mallituksen mukaisesti. Työmuotoina oli ensin kaksikirjaimisten tavujen lukeminen liukumalla, koska Mikko luki sitkeästi tavaamalla, sekä omien tarinoiden lukeminen ja Ekapelin pelaaminen aikuisen tuella. Mikko jäi helposti haaveilemaan ollessaan yksin koneella. Lisäksi Mikko sai kotiin tavukorttien ja tavallisen lukuläksyn lisäksi kuvakortteja, joita Mikko luokitteli kotona ryhmiin alkuaänteen perusteella.

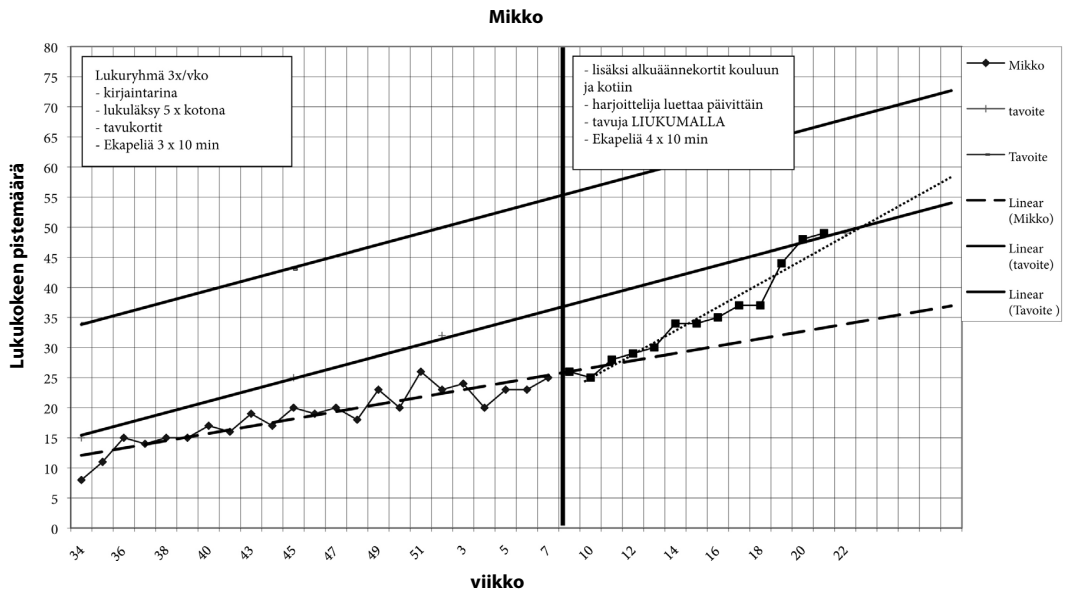
Hyvin pian edistymisen seurannassa näkyi tehostetun tuen vaikutus. Tuen tehostaminen toimi paremmin kuin kukaan

meistä uskalsi odottaa. Mikko saavutti tiukan harjoittelun tuloksena ikätasonsa lukutaidon alarajan toukokuussa. Mikon lukutaidon edistymiseen vaikuttivat varmaankin monet eri tekijät, mutta edistymisen seurannan ansiosta olimme tarttuneet ongelmaan ehkä ponnekkaammin kuin aikaisemmin. Lisäksi Mikko itsekin kiinnostui omasta edistymisestään ja halusi nähdä oman tuloksensa kuviossa.

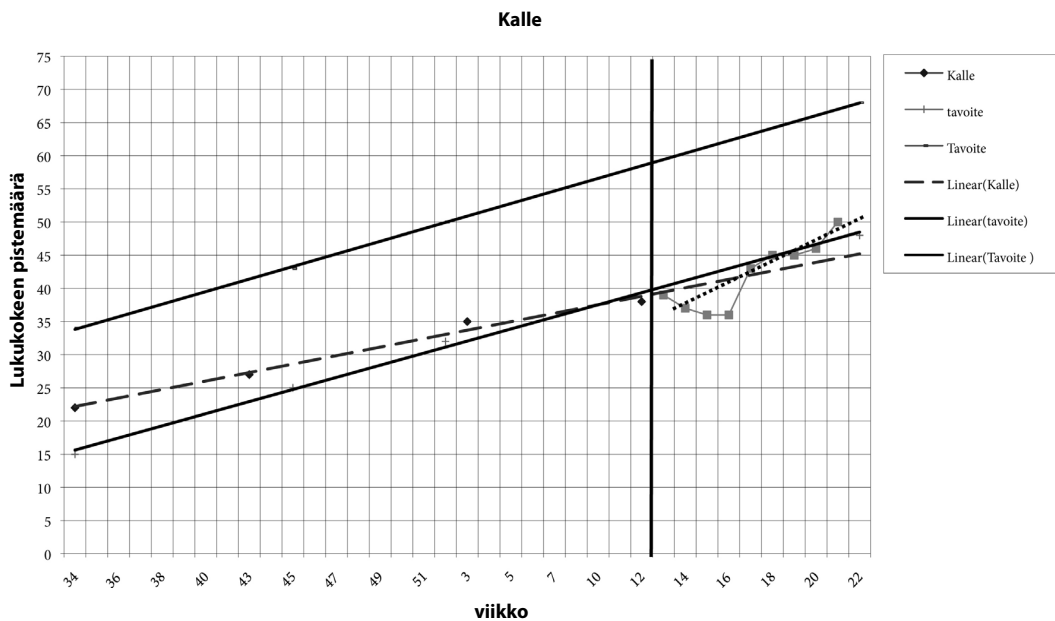
Kalle. Kalle ei erottunut muiden joukosta alkukartoituksessa koulun alkaessa. Hän tunsikin silloin 20 kirjainta, osasi lukea kolme tavua (ui, se, maa) ja selvitti lukiseulan muutkin tehtävät hyvin. Kallen lukutaito ei kuitenkaan edistynyt toivottavalla tavalla, vaan maaliskuussa hänen lukutaitonsa hipoikin jo alimman neljänneksen osaamisen tasoa. Kallen kehityslinja ennusti lukutaidon jäävän keväällä selvästi alle ikätason.

Kuvio 4. Mikon lukutaidon edistyminen elokuusta tammikuuhun. Mikon viikoittaisen lukukokeen tulokset on merkitty kaavioon vinoneliöin. Edistymisen trendilinja on merkitty pilkkuviivalla.

Kuvio 5. Mikon lukemisen edistyminen harjoittelun tehostamisen jälkeen. Paksulla mustalla pysyviivalla on merkitty tehostetun tuen alkaminen.

Kuvio 6. Kallen lukutaidon edistyminen ennen ja jälkeen lukuharjoitusten tehostamisen.

Tiimikokouksessa päätimme, että Kalle siirtyisi erityisopettajan lukuryhmään. Äidin ja luokanopettajan mukaan Kalle vältteli lukemista ja kotiharjoitukset unohtuivat usein. Erityisopettajan ryhmässä panostimme itsetunnon vahvistamiseen ja osaamisen kokemuksiin. Esittelin myös Kallelle hänen oman edistymisen seurannan käyrän ja asetimme yhdessä tavoitteen lukemisen kehittymiselle. Sovimme myös yhdessä kodin kanssa lukuläksyn tekemisestä. Lukuryhmätuntien lisäksi avustaja luki Kallen kanssa tavuja ja lukuläksyä niinä päivinä, kun ei ollut lukuryhmää.

Kuten kuviosta 6 näkyy, Kallen lukutaito lähti uusien tukimuotojen ansios- ta toivottuun nousuun. Todennäköisesti lukutaidon nopea edistyminen johtui lisääntyneestä harjoituksesta ja motivaation vahvistumisesta, koska Kallen lukutaidon valmiuksissa, kuten kirjaintuntemuksessa, alkuäänteen tunnistamisessa ja nopeassa nimeämisessä, ei ollut vaikeuksia koulun alkaessa.

Timo. Kouluumme tuli lukuvuoden 2008 alusta neljännen luokan oppilas, joka ei tuntenut kaikkia kirjaimia ja osasi yhdistää tavuksi vain joitakin äänteitä ja nekin epävarmasti. Psykologisten tutkimusten mukaan Timolla oli laaja-alaisia oppimisvaikeuksia. Hän oli ollut kolmen ensimmäisen kouluvuotensa aikana neljässä eri koulussa. Päätin käyttää lukemisen edistymisen seurantaan myös Timon lukutaidon seurannassa ja valitsemani lukemaanopettamistavan vaikuttavuuden arvioinnissa. Kun Timon edistymistä ei voinut verrata minkään luokkatason osaamiseen, keksin käyttää RTI-mallissa olevaa yksilöllistä edistymisen tavoitteen asettelun mallia.

Kahdeksan arviointikerran perusteella lasketaan yksilöllinen tavoite, joka on realistinen, mutta riittävän tavoitteellinen. Syyslukukauden ajan näytti siltä,

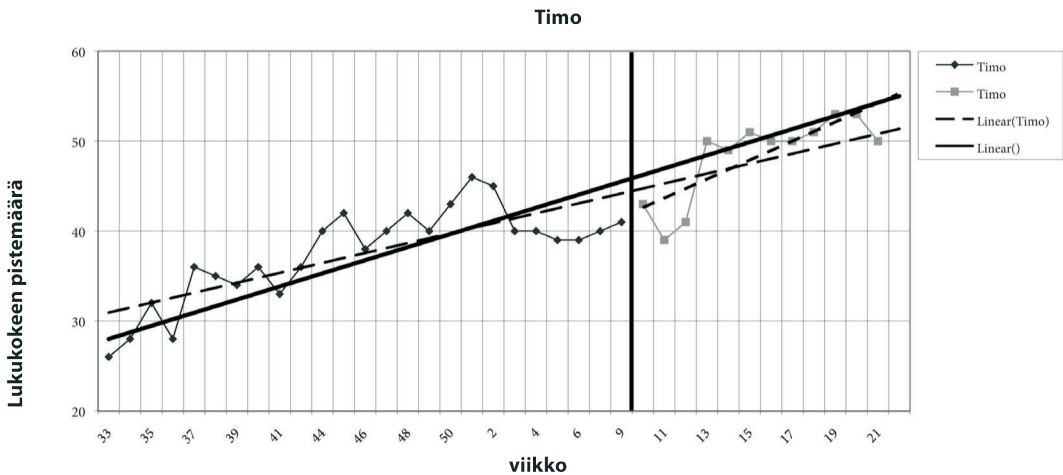
että Timon lukutaito edistyi hyvin. Ke- vätlukukauden alussa Timo sairasteli, ja sen jälkeen arjen rytmiin pääseminen oli hankalaa. Lukukirja unohtui kotiin, tunti- työskentely ei oikein sujunut jne. Kun neljä peräkkäistä arviointipistemäärää asetui alle oman tavoitelinja, pidimme tapaami- sen yhdessä Timon ja huoltajan kanssa. Tapaamisessa sovimme lukutaidon harjoitusohjelman tehostamisesta. Päätimme panostaa tunneilla enemmän lukutaitoon kuin kirjoittamiseen, näin saimme lisäai- kaa harjoitteluun. Lisäksi lisäsimme läk- syn lukukertojen määrää ja otimme taas mukaan tavujen ja sanojen lukemisen sekä pitempien sanojen tavurajan etsimisen ja merkitsemisen.

Kuten taulukosta näkyy, Timon lu- kutaito kääntyi taas nousuun. Lukutaidon seuranta auttoi huomaamaan lukutaidon edistymisen pysähtymisen, jolloin tukikei- nojen sopivuutta voitiin tarkastella ja etsiä paremmin oppimista tukevia keinoja.

Oppilaiden omia kokemuksia edistymisen seurannasta

Tammikuun alussa esittelin ensimmäisen luokan oppilaille kullekin yksitellen hänen oman edistymisensä ja tavoitelinjansa. Oppilaat ymmärsivät muutaman kerran jäl- keen, miten kuviota tulkitaan, ja he olivat todella kiinnostuneita ja iloitsivat omasta edistymisestään.

Neljännen luokan Timon kanssa seu- rasimme yhdessä hänen edistymistään, sen jälkeen kun olin alkumittauksen jälkeen laskenut hänelle hänen oman tavoitelin- jansa. Timo oli kiinnostunut edistymises- tään, ja edistymisen käyrän seuranta auttoi häntä pinnistelemaan lukutaidon harjoi- tuksissa.

Kuvio 7. Timon lukutaidon edistyminen. Kaavioon on merkitty pystyviivalla tehostetun tuen alkaminen.

POHDINTA

Ensimmäisen vuoden kokemuksemme lukemisen edistymisen tiiviistä seurannasta rohkaisivat meitä jatkamaan menetelmän käyttöä. Menetelmä näytti ohjaavan toimintaamme perusopetuslain uudistusten mukaisesti entistäkin selkeämmin varhaisen ja suunnitelmallisen tuen antamiseen. Viikoittaisen lukukokeen tulokset pysäyttivät meidät tarvittaessa pohtimaan valitsemiemme tukimuotojen toimivuutta ja muokkaamaan niitä oppilaan tarpeen mukaisiksi. Myös joustavuus lukuryhmien välillä lisääntyi. Menetelmän avulla pystyimme vastaamaan paremmin kaikkien oppilaiden lukemaan opettamisen tarpeisiin. Tiimimme tavoitteena oli tarjota jokaiselle oppilaalle sopiva lukemaan opettamisen tapa. Eriyttäminen haasteet koskevat koko ikäluokkaa, ja taitavatkin lukijat tarvitsevat itselleen sopivaa opetusta. Koko luokan lukutaidon edistymisen seuranta paljasti varhain ne oppilaat, joiden luku-

taito ei edistynyt. Käsitellessämme tiimissä oppilaiden edistymistä tarkastelimme myös näiden oppilaiden oppimista ja edistymisen puutteen syitä.

Oleellinen osa lukemisen edistymisen seuranta on tulosten käsittely tiimissä. Useimmille opettajille on arjen koulutyöstä tuttua riittämättömyyden tunne ja epävarmuus tukimuotojen valitsemisessa. Toisaalta taas joskus saatamme tehdä valttavan työmäärän, mutta väärässä asiassa. Seuraamalla oppilaiden edistymistä tiiviisti saimme vahvistusta tukimuotovalinnoillemme ja toisaalta rohkeutta muuttaa niitä tarvittaessa. Oppilaiden edistymisestä keskusteleminen oli ammatillista oppimista parhaimmillaan. Yhteisissä kokouksissamme jaoin kokemuksiamme, tietämystämme ja koulutusten antia, ideoimme uusia tukimuotoja ja innostuimme yhdessä.

Lukemisen edistymisen seurannan tavoitteena on riittävän ja oikein valitun tuen avulla varmistaa, että mahdollisimman moni lapsi saavuttaa ikätasoisien luku-

taidon alkuopetuksen aikana. Lukutaidon oppiminen on lähes kaikkien haastattelemieni lukutaidottomien koulutulokkaiden toive. Lukutaito näyttää monien tutkimusten mukaan vaikuttavan siihen, miten lapsi luottaa pärjäävänsä koulussa. Alaluokilla syntynyt tai vahvistunut käsitys itsestä huonona oppijana voi pahentaa oppimisvaikeuksia, heikentää koulunkäyntimotivaatiota ja jopa käynnistää syrjäytymisen kierteen. Tämän vuoksi on tärkeää, että lukutaidon oppimisen haasteisiin tartutaan varsinkin ensimmäisen kouluvuoden aikana kaikin tarvittavin tavoin.

Lukuvuoden 2009–2010 kokemusten

innoittamina olemme tänä vuonna jatkaneet lukemisen edistymisen seurannan välineen käyttöä. Osaamiskartoituksen eli pedagogisen arvion perusteella yhdessä valitut tukimuodot, myönteinen ja kannustava vuorovaikutus ja tiivis lukemisen edistymisen seuranta näyttäisivät olevan toimiva kokonaisuus kaikkien oppilaiden lukutaidon kehittämisessä.

Kirjoittajatiedot:

Taina Hämäläinen (KM) toimii Muijalan koulun erityisopettajana ja Kelpo-koordinaattorina Lohjalla. Annette Ruti (KM) toimii Muijalan koulussa luokanopettajana ja Anne Danielsson (Ito) Muijalan päiväkodissa lastentarhanopettajana.